

Bankas un atmežošana - kāpēc banku politika praksē nedarbojas

Māris Liopa, Latvijas Mežu sertifikācijas padome

Palmu eļļa un atmežošanas process

Indonēzija ir pasaulē lielākā palmu eļļas ražotāja un eksportētāja. Gadu desmitiem ilgi šīs industrijas ekspansija ir bijusi viens no galvenajiem tropisko lietus mežu izciršanas (atmežošanas) cēloņiem, iznīcinot unikālas ekosistēmas un radot milzīgas oglekļa emisijas. Lai gan pēdējā desmitgadē atmežošanas tempi Indonēzijā kopumā samazinājās pateicoties stingrākiem nozares standartiem, 2025. gadā tika fiksēts krass atmežošanas pieaugums par 66%, iezīmējot bīstamu tendenci.

Atšķirībā no tradicionālajiem "zaļajiem kredītiem", kas paredzēti konkrētam ekoloģiskam projektam, *Sustainability-Linked Loans* – SLL - ir vispārējs korporatīvais finansējums. Uzņēmums saņem lētāku kredītu - zemākas procentu likmes, ja tas sasniedz noteiktus ilgtspējas mērķus, piemēram, saglabā vietu *Dow Jones* ilgtspējas indeksā. Kritiķi to sauc par izteiktu "zaļmaldināšanas" jeb *greenwashing* rīku, jo mērķi bieži vien ir virspusēji un nepārskatāmi.

Kā zināms, Eiropas Savienība ir pieņēmusi Atmežošanas regulu - *EUDR*, kas pieprasa uzņēmumiem pierādīt, ka uz Eiropas Savienību eksportētie produkti, tostarp palmu eļļa un koksne, nav saistīti ar mežu izciršanu pēc 2020. gada decembra. Tomēr, saskaroties ar korporatīvo spiedienu, Brisele 2025. gada nogalē lēma par pārskata atlikšanu attiecībā uz finanšu sektora lomu līdz pat 2030. gadam, tādējādi ļaujot bankām turpināt finansēt riskantus uzņēmumus bez juridiskām sekām. Starptautiskās nevalstiskā organizācija *Global Witness* 2026. gada šomēnes publicēja ziņojumu. Organizācija, izmantojot satelītattēlus un finanšu datus, atklāja, ka milzīgas globālās bankas izmanto šos "ilgtspējas" aizdevumus, lai finansētu palmu eļļas gigantus, kuri reāli turpina izpostīt Indonēzijas mežus. Sakarā ar pieaugošo sabiedrības un regulatoru spiedienu, globālās bankas pēdējos gados ir izstrādājušas īpašas lauksaimniecības preču un

mežsaimniecības politikas. Tomēr praksē starp banku skaistajiem solījumiem un reālo darbību pastāv milzīgas plaisas, ko savā izmeklēšanā izgaismo *Global Witness*.

Ko paredz vadošo banku oficiālā politika?

Lielās Rietumeiropas un ASV bankas parasti piemēro tā saukto *NDPE* politiku - *No Deforestation, No Peat, No Exploitation* – Nekādas atmežošanas, nekādas kūdrāju iznīcināšanas, nekādas ekspluatācijas. Tālāk, daži piemēri, ko šīs milzīgās finanšu institūcijas vēlas.

Barclays banka, piemēram, pieprasa, lai visiem klientiem, kas darbojas palmu eļļas nozarē, būtu ieviesta skaidra apņemšanās neizcirst mežus visā to piegādes ķēdē - tostarp attiecībā uz trešo pušu piegādātājiem.

HSBC banka, savukārt, oficiāli aizliedz sniegt finanšu pakalpojumus klientiem, kuri ir apzināti iesaistīti nelegālās darbībās vai augstvērtīgu saglabājamo mežu – *HCV* - izstrādē.

Standard Chartered nekreditē uzņēmumus, kas pārveido pirmatnējos mežus jaunās plantācijās. Kā vienu no galvenajiem kritērijiem uzņēmumu izvērtēšanai banka izmanto uzņēmuma atrašanos *Dow Jones* Ilgtspējas indeksā.

“Lielie robi” sistēmā

Global Witness izmeklēšana parāda, ka bankas veiksmīgi turpina finansēt mežu iznīcinātājus, juridiski aizbildinoties ar vairākām problēmām sistēmā.

Bankas savu atbildību deleģē ārējām organizācijām. Ja palmu eļļas uzņēmums ir *RSPO* - *Ilgtspējīgas palmu eļļas apaļā galda* - biedrs vai atrodas *Dow Jones* Ilgtspējas indeksā, banka to automātiski uzskata par "zaļu" un drošu klientu. Taču šie sertifikāti bieži balstās uz pašu uzņēmumu iesniegtajiem ziņojumiem, nevis reālu satelītzraudzību, un tie neaptver visus mežu izciršanas gadījumus.

Atšķirībā no mērķtiecīgiem "zaļajiem kredītiem", ar ilgtspēju saistītie aizdevumi – *SLL* - dod uzņēmumam naudu vispārējiem korporatīvajiem mērķiem. Finansējuma saņemšanas nosacījumi un

izvirzītie ilgtspējas mērķi - *KPI* ir konfidenciāli. Sabiedrība un vides organizācijas nevar pārbaudīt, vai uzņēmums šos mērķus reāli pilda. Bankas var apgalvot, ka tās veicina "pakāpeniskus uzlabojumus", kamēr uzņēmums reāli turpina mežu izciršanu citā koncesijā.

Daudzi palmu eļļas giganti sadala savu biznesu vairākos juridiski neatkarīgos uzņēmumos. Mātesuzņēmums iestājas *RSPO* un saņem bankas "ilgtspējīgo" finansējumu, kamēr tam piederošas, bet formāli nesaistītas meitaskompānijas tikmēr veic nelegālu atmežošanu. Tā kā banku politikas bieži attiecas tikai uz tiešo klientu, nevis visu koncernu kā kopīgo labuma guvēju, bankas "piever acis" uz šīm shēmām.

Tādi uzņēmumi kā *Wilmar* paši savās plantācijās var mežus necirst, taču tie iepērk milzīgus apjomus palmu augļu no simtiem trešo pušu mazajiem piegādātājiem. Banku politikas bieži vien ir pārāk vājas, lai kontrolētu šos "netiešos" piegādātājus, kas atrodas 50 km rādiusā ap pārstrādes rūpnīcām un veic nelegālu masveida mežizstrādi.

Āzijas bankas – totāls politikas trūkums

Kamēr Eiropas un ASV bankas cenšas radīt vismaz formālus noteikumus, pat ja ar "robiem", Āzijas finanšu institūcijas pilnībā ignorē šo problēmu.

Kā norādīts rakstā, aptuveni 60% pasaules lielo finanšu institūciju - tostarp *BlackRock*, *Bank of China*, *Maybank*, *Bank of East Asia* - vispār nav izstrādātas nekādas atmežošanas novēršanas politikas attiecībā uz saviem klientiem. Kad *Global Witness* vērsās pie šīm bankām pēc komentāriem, tās vai nu neatbildēja, vai aizbildinājās ar klientu konfidencialitātes noteikumiem. Rezultātā palmu eļļas uzņēmumi, kas zaudē finansējumu Eiropā, viegli atrod miljardus Ķīnas un Malaizijas bankās.

***Global Witness* izmeklēšana un atklājumi**

Pēc organizācijas *Global Witness* aplēsēm, kopš 2018. gada Indonēzijas palmu eļļas koncerni ir saņēmuši finansējumu, kas marķēts kā ilgtspējīgs. Tikmēr Eiropas pārskats par finanšu sektora lomu mežu izzušanā tagad ir atlikts līdz 2030. gadam.

Vairāk nekā 100 banku ir piešķirušas 31 miljardu ASV dolāru ar ilgtspēju saistītos aizdevumos palmu eļļas uzņēmumiem, kuri saskaras ar apsūdzībām par mežu izciršanu Indonēzijā. Turklāt gan Eiropas, gan Lielbritānijas plānotie pārskati par šādas kredītēšanas uzraudzību ir atlikti. Tā liecina starptautiskās organizācijas *Global Witness* izmeklēšana, kurā kā aizņēmēji minēti tādi nozares giganti kā *Wilmar International*, *Olam Group*, *Louis Dreyfus*, *Musim Mas*, *Apical*, *Bunge*, *COFCO* un *Kuala Lumpur Kepong*.

Brisele ir atlikusi to darba kārtības daļu, kas attiecas uz aizdevējiem. Saskaņā ar grozījumiem, par kuriem tika panākta vienošanās 2025. gada nogalē, Eiropas finanšu sektora lomas izvērtēšana mežu izciršanas veicināšanā ir pārcelta uz 2030. gadu. Savukārt Lielbritānija savu pārskatu ir piesaistījusi *Environment Act 2021* (Vides akta) 17. pielikuma noteikumiem, kuru ieviešana ir aizkavējusies jau gandrīz piecus gadus pēc likuma pieņemšanas parlamentā.

Atšķirībā no zaļā kredīta, kas finansē konkrētu, nosauktu projektu, ar ilgtspēju saistīts aizdevums izvirza darbības mērķus visam aizņēmēja uzņēmumam kopumā, un, ja tie tiek izpildīti, naudas aizņemšanās kļūst lētāka. Aizņēmēji nepublisko ne šos mērķus, ne to rezultātus, un neviens tiesību akts nenosaka, kādam jābūt ambiciozam mērķim.

Investori 2026. gada martā pārvaldīja 46 miljonus dolāru *Wilmar* akcijās 35 fondos, kas marķēti kā *ESG* - vides, sociālie un pārvaldības fondi, atbildīgi vai ilgtspējīgi, un lielākais no tiem ir *BlackRock* piederošais *iShares* fonds.

Bankas *Standard Chartered* politika paredz nefinansēt uzņēmumus, kas pārveido augstvērtīgus saglabājamus vai pirmatnējos mežus jaunās plantācijās, un tā uzskata *Dow Jones* sarakstu par vienu no vairākiem rādītājiem, ko izmanto *Wilmar* novērtēšanai. Tajā pašā laikā *BlackRock* ir starp tām 60% lielo finanšu institūciju, kurām nav nekādas īpašas atmežošanas novēršanas politikas attiecībā uz saviem klientiem.

Eiropas Komisija šī biznesa izvērtēšanu ir pārcēlusi uz 2030. gadu, un Lielbritānijas valdība joprojām nav izstrādājusi noteikumus, lai sāktu savu uzraudzības procesu.

Pseidoilgtspēja...

Global Witness atlasīja konkrētos darījumus no *Refinitiv Eikon* datubāzes, kur tie bija marķēti kā "ar ilgtspēju saistīti", un vērsās pie katra aizņēmēja pēc apstiprinājuma. Uzņēmumi *Wilmar* un *Musim Mas* laika posmā no 2022. līdz 2025. gadam kopā saņēma 566 miljonus dolāru – tieši tajā laikā, kad pret abiem uzņēmumiem Indonēzijā tika ierosināta korupcijas lieta par eksporta atļaujām.

Ar ilgtspēju saistīto aizdevumu saistības astoņiem palmu eļļas uzņēmumiem - kopējais apjoms 31 miljards USD, 2018–2025:

Olam Group: 9,4 miljardi USD (2018–2023) no bankām *HSBC*, *Barclays*, *Standard Chartered* un *Crédit Agricole*.

Louis Dreyfus: 2,3 miljardi USD (2025) no *Bank of China*, *Crédit Agricole* un *Rabobank*.

Wilmar International: 950 miljoni USD (2018–2024) no *Standard Chartered*, *Bank of East Asia* un *Maybank*.

Musim Mas: 150 miljoni eiro (2024) no *HSBC* un *Rabobank*.

Apical*, *Bunge*, *COFCO*, *Kuala Lumpur Kepong: summas nav publiskotas.

Global Witness lēš, ka koncesijās, kuras pieder vai kuras apsaimnieko *Wilmar*, laikā no 2016. līdz 2024. gadam ir iznīcināti līdz pat 4200 hektāri pirmatnējo mežu. Visa šī platība ir izstrādāta pēc 2015. gada 31. decembra termiņa, ko uzņēmums pats noteica savā 2013. gadā pieņemtajā mežu neizciršanas politikā.

Izmeklētāji šos skaitļus ieguva no satelītattēliem, kas filtrēti caur datu platformu *palmoil.io*, norādot, ka datiem ir augsta ticamības pakāpe, taču tie nesniedz absolūtu juridisku garantiju. Viņi nevar juridiski pierādīt, ka mežu izciršanu veica pats uzņēmums, nevis vietējie mazie lauksaimnieki vai citas trešās puses.

"Pastāv būtisks risks neprecīzi klasificēt atmežošanu," paziņoja *Wilmar*, noraidot jebkādus apgalvojumus, ka uzņēmums būtu veicis mežu izciršanu, lai gan tika konstatētas mozaīkveida ainavas, kas raksturīgas palmu eļļas reģioniem. Uzņēmums kopš 2004. gada ir *ilgtspējīgas palmu eļļas apaļā galda* – *RSPO* - biedrs un apgalvo, ka tā zemes attīstība atbilst *RSPO* noteikumiem, kas

aizliedz izcirst augstvērtīgas saglabājamās teritorijas, liela oglekļa blīvuma mežus un kūdrājus.

Tomēr *Wilmar* iepērk produkciju no simtiem trešo pušu piegādātāju ārpus savām plantācijām. *Global Witness* konstatēja 239 000 hektāru lielu iespējamu atmežošanu – apmēram Limbažu novada platībā - to grupu teritorijās, no kurām uzņēmums iepirka produkciju tajā pašā astoņu gadu periodā. Svaigi palmu augļi sabojājas 50 kilometru rādiusā no pārstrādes rūpnīcas, tāpēc rūpnīcas šajā rādiusā kalpo kā indikators piegādes ķēdes riskiem.

Olam, *Louis Dreyfus* un *Wilmar* izmanto vienu un to pašu *First Resources* rūpnīcu Ketapangā, Kalimantanā, kur *Global Witness* fiksēja 191 hektāru palmu industrijas izraisītas izciršanas laika posmā no 2022. līdz 2025. gadam. Uzņēmums *First Resources* atzina šo faktu, taču paziņoja, ka lielākā daļa platības atradās zonā, kas jau iepriekš bija novērtēta attīstībai, un 13,6 hektārus aizsargājamā teritorijā norakstīja uz vietējās kopienas zemes īpašnieka darbību.

Sertifikācijas iestādes uzņēmumu atbildības robežu velk tikai gar formālo dalību organizācijās. *RSPO* 2025. gadā lēma, ka divas grupas, kurām ir vieni un tie paši patiesā labuma guvēji, netiks uzskatītas par vienu konsolidētu grupu, jo uzņēmumam *FAP Agri* nav *RSPO* biedra statusa. Meža tautu programma - *Forest Peoples Programme* - šādu lēmumu nosauca par eksistenciālu apdraudējumu nozares godīgumam. Platforma *Nusantara Atlas* norāda, ka tieši šī konkrētā ģimenes uzņēmumu grupa bija lielākais Indonēzijas palmu eļļas izraisītās mežizstrādes “dzinējs” 2025. gadā.

Arī Eiropas Savienības Tiesa 2024. gada septembrī lēma, ka Taivānā pārstrādātam Mjanmas tīkkokam ir Taivānas izcelsme. Vides izmeklēšanas aģentūra *Environmental Investigation Agency* brīdināja, ka šāds precedents var pavērt ceļu trešo valstu nelegālo kokmateriālu ienākšanai blokā. Pilsoniskā sabiedrība ir aicinājusi *RSPO* pārņemt *Accountability Framework* iniciatīvas definīciju, kas tiesiski nošķirtas, bet kopīgi kontrolētas vienības traktē kā vienu vienotu grupu.

Indonēzija jau ir piešķirusi koncesijas 2,4 miljonu hektāru platībā joprojām neskartos mežos, liecina Stokholmas Vides institūta dati. Palmu eļļas ražošana bija cēlonis 7% no visas globālās atmežošanas platības laikā no 2000. līdz 2018. gadam. Gandrīz trešdaļa no visas Indonēzijā apgūtās zemes starp 2001. un 2019.

gadu kļuva par plantācijām. Šeit, atšķirībā no Ziemeļvalstīm vai Baltijas, tiešām var runāt par “mežu izciršanu”. Indonēzijā mežu izciršanas apjomi no 2024. līdz 2025. gadam pieauga par 66%, liecina organizāciju *Auriga Nusantara* un *Simontini.id* dati, tādējādi mainot lejupejošo tendenci, kas turpinājās kopš pīķa 2014. gadā.

Ilgspējīgais finansējums riskē kļūt *“tikai par leģitimizācijas veidu zemes nolaupīšanai un vides iznīcināšanai”*. Piemēram, sociālos konfliktus uzņēmumu ziņojumos balstītie ilgtspējas indeksi nekad nefiksē. Jau 2019. gadā tika konstatēti tāda veida konflikti 90% Rietumsumatras meža koncesijās, ko attīstīja uzņēmums *Wilmar* un tā koksnes piegādātāji.

Pastāv ļoti būtisks risks, ko investoriem rada uzņēmumi, kuri nespēj pierādīt savas palmu eļļas atbilstību atmežošanas regulai. Desmitā daļa Indonēzijas palmu eļļas eksporta nonāk pie pircējiem Eiropā, un ikvienam tirgotājam tur ir jāpierāda, ka produkts nav saistīts ar atmežošanu laikā pēc 2020. gada decembra.

ES Atmežošanas regula lielajiem un vidējiem tirgus dalībniekiem kļūst saistoša no 2026. gada 30. decembra, bet lielākajai daļai mazo uzņēmumu – no 2027. gada 30. jūnija. Brisele šogad pabeidza tiesību aktu vienkāršošanas paketi, neatverot un nemainot pašu regulas pamattektu.

Avoti: Global Witness, Eiropas Savienības un Āzijas informācijas vietnes